

ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Сучасний етап розвитку вітчизняної освіти в епоху інформатизації обумовлює пошук інтересу у вчених до вивчення явища інформаційної культури педагога та інформаційних технологій як засобу та об'єкту навчання. На жаль, значна кількість публікацій з цих тем знаходяться не в загальнодержавних, а в університетських наукових виданнях, і тому вони не завжди відомі та доступні для дослідників і практичних користувачів-педагогів, а певні аспекти згаданих питань і досі залишаються «білими плямами» в українській педагогіці. Це актуалізує наше дослідження, метою якого є аналіз наявного у вітчизняній педагогічній науці досвіду з вивчення сутності явища «інформаційна культура», особливостей та методик її формування.

Перші наукові дослідження та публікації в Україні, присвячені проблемі інформаційної культури, з'явилися наприкінці 80-х рр. ХХ століття. Першопрохідцем у дослідженні цієї теми можна вважати М. Жалдака. Окрім власних напрацювань, що безумовно представляють велику цінність для дослідників, слід відзначити, що М. Жалдак створив наукову школу, котра працює над подальшою розробкою цієї проблематики.

Зростання дослідницького інтересу до проблеми інформаційної культури почало проявлятися в педагогічній науці наприкінці ХХ ст. Студіювання вказаного явища тісно пов'язане із питаннями інформатизації освіти, запровадженням інформаційних технологій у педагогічну практику, а тому вважаємо за необхідне розглянути найвагоміші здобутки дослідників у цій сфері.

У наукових виданнях початку дев'яностих років ХХ століття відбувалося обговорення нових тенденцій у процесі реформування освіти незалежної України. Пріоритетним було визначено всебічне вивчення інформатизації освіти — процесу забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки і використання сучасних інформаційних технологій.

Науковці В. Биков та О. Осадчук одні з перших дослідили різноманітні аспекти впровадження та використання обчислювальної техніки в системі освіти. Серед недоліків цього процесу вони відзначили: низькі технічні характеристики комп'ютерної техніки, подекуди, недоцільне її використання, недостатню підготовку учителів, науковців та управлінців до роботи з нею [1]. Слід зазначити, що попри суттєві зміни, які відбулися та продовжують відбуватися в системі професійної підготовки фахівців різних галузей освіти, піднята науковцями проблема все ще залишається актуальною та невирішеною на даний час. Також дослідники проаналізували стан інформатизації освіти і прийшли до загальних висновків про те, що «необхідна докорінна перебудова підходів до організації навчального процесу, науково-дослідницької, управлінської та культурно-просвітницької діяльності». Практичний спосіб вирішення проблем, пов'язаних із процесом інформатизації освіти, на їхню думку, полягає в забезпеченні установ та навчальних закладів системи освіти сучасною обчислювальною і телекомунікаційною технікою, розробці і впровадженні нових інформаційних технологій у навчальний процес, фінансовій підтримці пріоритетних напрямів науково-педагогічних досліджень, поширенні досвіду інформатизації, підвищенні комп'ютерної грамотності вчителів та науковців [1].

Помітний внесок у вивчення проблеми інформатизації освіти, дидактичної сутності та цінності (ефективності) інформаційних технологій, їх упровадження у навчально-виховний процес, явища інформаційної культури, її компонентів та особливостей, необхідності удосконалення системи підготовки учителя до використання інформаційних технологій у педагогічній діяльності зробив М. Жалдак [5]. У своїх дослідженнях він переконливо довів, що інформатизація значно впливає на вдосконалення та розвиток методики викладання

гуманітарних дисциплін. За словами науковця, цей процес сприяє розв'язанню проблем гуманізації навчання, адже інтенсифікують відносини учителя та учня, розкриває їх творчий потенціал, навчальний процес диференціюється відповідно до запитів, індивідуальних особливостей, нахилів і здібностей дитини.

У 1994 р. у «Рідній Школі» публікується «Концепція Інформатизації», документ, появи якого в силу вимог часу чекали в наукових колах. Колективом авторів у складі В. Бикова, Я. Вовка, М. Жалдака й інших учених подаються положення про сутність, мету та основні тенденції інформатизації. Пріоритетними тенденціями інформатизації були визначені: розширення сфери використання новітніх інформаційних технологій в освітньому процесі, виникнення принципово нових засобів навчання, формування основ інформаційної культури при вивченні різних освітніх предметів, переведення багатьох видів управлінської діяльності на сучасну інформаційну технологію. Авторами проаналізовані й деякі негативні прояви складових процесу інформатизації: поява великої кількості неефективних навчальних систем, недостатнє методичне забезпечення навчаючих програм [9]. У документі також йдеться про теоретико-методологічні основи самої концепції, і зазначається, що першочерговими є завдання розробки новітніх інформаційних технологій навчання, їх психолого-педагогічних і психофізіологічних основ, підготовки педагогічних кадрів, удосконалення управління освітою, ресурсне забезпечення інформатизації освіти. У концепції представлені погляди авторів щодо нових інформаційних технологій навчання. Зокрема, сказано, що основною лінією розвитку цих технологій є інтелектуалізація функцій, які реалізуються комп'ютером. Також у документі проаналізовані основні напрями впливу сучасних інформаційних технологій на зміст навчання. Досі актуальним у концепції є положення про педагогічні кадри, необхідність їхньої професійної підготовки та перепідготовки до використання новітніх технологій у навчальному процесі. У заключних положеннях концепції подано аналіз психолого-педагогічних проблем інформатизації освіти, ресурсного забезпечення і управління цим процесом [9].

Головну ідею цього документу продовжили науковці О. Любар та Д. Федоренко власною концепцією розвитку вищої педагогічної освіти у XXI столітті [10]. Визначивши стан підготовки учительських кадрів на момент вивчення проблеми як незадовільний, вони запропонували своє бачення виходу із ситуації, що склалася. Покликанням концепції, задекларованим авторами, є «ліквідація розриву між метою, змістом і формами професійної підготовки учительських кадрів, подолання лещат педагогіки вчорашнього дня, що тримають систему народної освіти у міцних догматичних обіймах». Базуючись на національній ідеї, О. Любар та Д. Федоренко дослідили мету, завдання і зміст національної педагогічної освіти, і дійшли до висновку, що необхідно створити нову систему педагогічної освіти, що мала б безсумнівні та суттєві переваги над радянською системою і базувалася б на засадах українознавства й етнопедагогіки. При цьому при прогнозуванні змісту освіти необхідно враховувати закономірності розвитку суспільства, досягнення світової педагогічної науки, поглиблювати міжпредметні зв'язки, у тому числі, інтегруючи навчальні курси. За словами авторів концепції, зміст освіти тепер «має визначати фундаментальну наукову, загальнокультурну і практичну підготовку, яка відповідає державним і світовим стандартам» [10]. Дослідниками також проаналізовано методи, засоби, організаційні форми та новітні технології навчання у педагогічному вищому навчальному закладі. Зокрема, у концепції йдеться про комп'ютеризацію, щоправда, дещо односторонньо, розглядаючи цей процес лише з позитивного погляду. Тож, як вважають дослідники, електронна машина вважається засобом активізації самостійної наукової діяльності студентів, і завдяки їй зростає інтерес до навчання, а також формуються професійні якості. Відтак, автори документу стверджують, що кожен вищий навчальний заклад має досягнути високого рівня комп'ютеризації.

У 1998 році із прийняттям Верховною Радою України Закону «Про національну програму інформатизації» процес інформатизації освіти одержав законодавче підґрунтя для подальшого впровадження. Цей нормативний документ визначав стратегію розв'язання проблем забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки у сферах загальнодержавного

значення, у тому числі в галузях науки, освіти та культури. Концепція національної програми інформатизації включала характеристику тогочасного стану інформатизації, визначала стратегічні цілі та основні принципи інформатизації, передбачала очікувані наслідки її реалізації.

Розвиваючи тему інформатизації освіти та науки, науковець О. Падалка вивчив особливості та чинники, які визначають сутність освітніх технологій. Серед них він виділив комплексний підхід до інтенсифікації навчального процесу та систему новітніх засобів навчання. Серед завдань та перспектив комп'ютеризації освіти О. Падалка виділяє поступове формування «комп'ютерного покоління» молоді, для якої обчислювальна техніка стане звичним засобом розв'язання різноманітних завдань у багатьох сферах діяльності [13].

За період з 1995 по 2013 рр. в Україні здійснено понад 60 наукових досліджень питань, пов'язаних із явищем інформаційної культури. Результати цих розвідок відображені у монографіях та дисертаційних дослідженнях, хронологічний аналіз кількості яких свідчить про значне збільшення наукового інтересу до вказаної проблеми (рис.1).

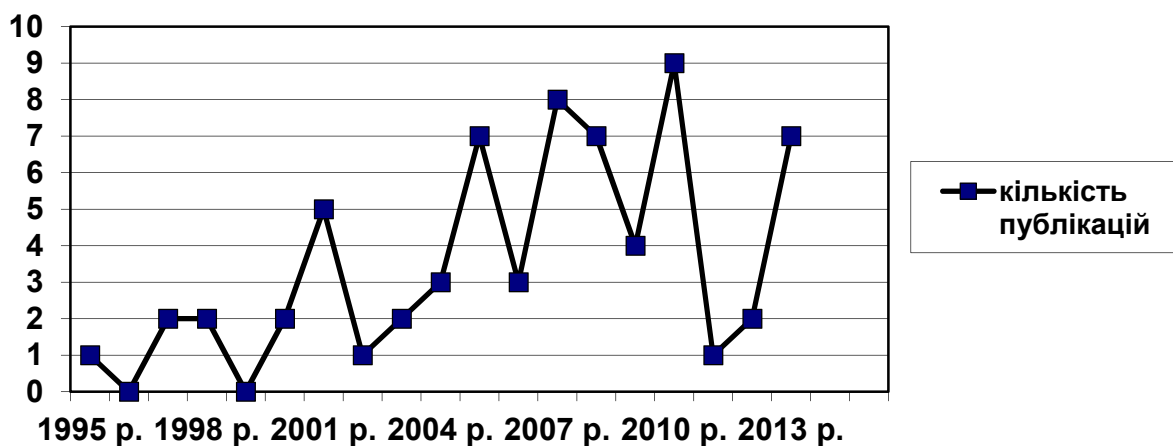

Рис. 1. Кількість досліджень з теми «Інформаційна культура», згідно з даними Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1995 — перше півріччя 2013 рр.)

У цілому, в українській педагогічній науці сформувалися наступні напрями наукових пошуків досліджень інформаційної культури:

– Загальні проблеми інформаційної культури. У докторському дисертаційному дослідженні Н. Джинчарадзе проаналізувала інформаційні процеси, а також теоретичні основи інформатизації суспільства. Науковець представила принципово нову соціально-філософську концепцію формування і тенденцій розвитку інформаційної культури особистості [4]. Л. Вінарік та А. Щедрін у своїй праці «Информационная культура: эволюция, проблемы» ґрунтовно проаналізували існуючу класифікацію типів та різновидностей культур, сутність та принципи інформаційної культури, її формування та функціонування в системі державного управління й умовах інформаційного суспільства [2]; О. Хмельницький вивчив особливості організації та методики інформаційно-аналітичної діяльності, навчання та виховання фахівців, які до цієї діяльності безпосередньо залучаються. У цьому контексті науковець дослідив інформаційний вплив суспільства на формування особистості, зміст інформаційної культури фахівців з обробки інформації та її вплив на якісь підготовки інформаційних документів [15].

– Інформаційна культура учня. А. Ясінський у своїй дисертації проаналізував педагогічну сутність міжпредметних зв'язків, психолого-педагогічні умови їх реалізації при викладанні інформатики в середній школі, розробив та експериментально апробував методику формування інформаційної культури школярів засобами інтегрованих завдань з інформатики [16]. О. Гончарова, досліджуючи особливості формування інформаційної культури учнів при

вивченні інформатики, експериментально перевірила розроблену нею методику формування основних компонентів інформаційної культури учнів, а також апробувала власний проєкт навчальної програмної системи TUTOR [3]. О. Малишевський, у своїй розвідці, розробив модель пропедевтики інформаційної культури учнів [11];

– Інформаційна культура студента. Сутність та компоненти інформаційної культури студентів різних спеціальностей, засоби її формування досліджували у своїх дисертаціях А. Столяревська, А. Фінков, М. Близнюк, Г. Вишинська та ін. У свою чергу, науковці О. Ільків та Т. Кристопчук досліджували сутність інноваційного потенціалу й інноваційної діяльності фахівців у сільському господарстві, особливості та шляхи формування інформаційної культури студентів аграрних закладів освіти. М. Коляда розробив модель інформаційної культури майбутнього економіста, експериментально перевінив педагогічну доцільність використання предметного моделювання щодо формування основних компонентів цього явища [8]. О. Значенко проаналізувала теоретичні засади формування інформаційної культури студента, дослідила сутність поняття складові інформаційної культури, визначивши головними — інформаційні вміння. Науковець розробила та експериментально апробувала методику формування інформаційної культури студентів [6]. І. Смирнова та О. Шиман присвятили свої дисертаційні дослідження проблемі формування інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи. І. Смирнова проаналізувала сутність інформаційної культури студента та виділила функціональну складову цього явища — інформатичну компетентність, а також розробила та експериментально перевірила модель формування інформаційної культури студентів. Вона дослідила сутність поняття «рівень інформаційної культури» та можливості діагностики сформованості інформаційної культури. О. Шиман розробила методичну систему формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи, вказавши та довівши значущу роль курсу «сучасні інформаційні технології» у забезпеченні її успішного впровадження. О. Романишина визначила та експериментально перевірила педагогічну технологію формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю [14]. Зміст поняття «інформаційна культура», особливості та етапи її формування у процесі навчання студентів, майбутніх фахівців-інженерів також вивчали у своїх дисертаціях Т. Богданова, Н. Волкова та Д. Покришень, О. Повідайчик та ін.

– Інформаційна культура вчителя. Н. Морзе у докторській дисертації розробила та експериментально апробувала цілісну систему методичної підготовки майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах за умов ступеневої освіти [12]. У докторській дисертації науковець А. Коломієць обґрунтувала концепцію професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, модель формування інформаційної культури і розвитку професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів, розробила й експериментально перевірила методику формування комп'ютерно-ігрової культури вчителів і учнів початкових класів [7]. Дослідженням інформаційної культури учителів окремих спеціальностей гуманітарного та природничого спрямування, методикам її формування присвятили свої дисертаційні роботи науковці А. Клименко, І. Лук'яненко, Л. Морська, Н. Ших та ін.

Узагальнення вищесказаного дає змогу зробити висновок про те, що наукові здобутки української педагогіки з проблем інформатизації суспільства, системи освіти, суті новітніх інформаційних технологій, їхнього впровадження у навчально-виховний процес, змісту поняття «інформаційна культура», психолого-педагогічних умов її формування сприяли створенню певної теоретичної бази, а також накопиченню практичного досвіду. Водночас, зауважимо, що досі недостатньо ґрунтовно проаналізований стан розробки окресленої теми науковцями країн Західної Європи, еволюція поняття «інформаційна культура», відсутній єдиний підхід до визначення цього терміну, а тому саме ці аспекти проблеми становитимуть, на наш погляд, основу для подальших наукових пошуків.

Література:

1. Биков В. Ю. Информатизация освіти сьогодні / В. Ю. Биков, О. П. Осадчук // Рідна школа. — 1992. — № 3/4. — С. 71—73.
2. Винарик Л. С. Вхождение Украины в информационное общество / Л. С. Винарик, А. Н. Щедрин, Н. Ф. Васильева. — Донецк : ИЭП НАН Украины, 2000. — 152 с.
3. Гончарова О. М. Формування основних компонентів інформаційної культури учнів при вивченні інформатики в старших класах з використанням середовища електронного підручника : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Гончарова Оксана Миколаївна. — Сімферополь, 2000. — 179 с.
4. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Джинчарадзе Наталія Гаврилівна. — К., 1997. — 425 с.
5. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе / М. И. Жалдак. — М. : НИИ СИМО АПН СССР, 1989. — 48 с.
6. Значенко О. П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. П. Значенко. — К., 2005. — 20 с.
7. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. М. Коломієць. — К., 2008. — 42 с.
8. Коляда М. Г. Формування інформаційної культури майбутніх економістів в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Коляда Михайло Георгійович. — Донецьк, 2004. — 289 с.
9. Концепція інформатизації // Рідна школа. — 1994. — № 11. — С. 26—29.
10. Любар О. О. Розвиток вищої педагогічної освіти України в ХХ столітті : концепція / О. О. Любар, Д. Т. Федоренко // Рідна школа. — 1994. — № 7. — С. 75—79.
11. Малишевський О. В. Пропедевтика інформаційної культури учнів 5-7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика трудового навчання» / О. В. Малишевський. — Київ, 2007. — 18 с.
12. Морзе Н. В. Система методичної підготовки майбутніх вчителів інформатики в педагогічних університетах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання інформатики» / Н. В. Морзе. — Київ, 2003. — 39 с.
13. Падалка О. Інтенсивні освітні технології / О. Падалка // Вища освіта України. — 2002. — № 2. — С. 91—95.
14. Романишина О. Я. Формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Я. Романишина. — Тернопіль, 2007. — 20 с.
15. Хмельницький О. О. Інформаційна культура. Підготовка кадрів до інформаційної роботи : навч. посіб. / О. О. Хмельницький. — К. : КНТ, 2007. — 200 с.
16. Ясінський А. М. Формування основ інформаційної культури школярів засобами інтегрованих завдань з інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ясінський Андрій Миколайович. — К., 2000. — 194 с.

У статті досліджено стан наукової розробки проблем інформатизації освіти та інформаційної культури у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Визначено напрями вивчення явища інформаційної культури, представлено короткий огляд основних здобутків провідних учених.

Ключові слова: інформатизація, інформаційна культура, методика формування інформаційної культури.

В статье исследовано состояние научной разработки проблем информатизации образования и информационной культуры в отечественной педагогической теории и практике. Определены направления изучения феномена информационной культуры, представлен краткий обзор основных достижений ученых.

Ключевые слова: информатизация, информационная культура, методика формирования информационной культуры.

The article presents the analysis of the level, which the problems of informatization of education and information culture have been explored on in the Ukrainian pedagogical theory and practice. The study approaches to the given topic have been outlined in this research. There also has been made a brief overview of the main achievements of the leading scientists in this field.

Keywords: informatization, information culture, methods of information culture formation.